

Синиша Мишић

Питер Берк
ИСТОРИЈА И ДРУШТВЕНА ТЕОРИЈА
Београд, 2002.

У невеликој књизи, по обиму, Питер Берк на занимљив и аргументован начин разматра основна питања односа историје и друштвене теорије. У првом поглављу (Теоретичари и историчари) аутор настоји да да одговор на два питања: 1. какве је користи друштвена теорија за историчаре и 2. каква је корист од историје за друштвене теоретичаре. Историчари и социолози се баве друштвом као целином и целокупним распоном људског понашања, могу једни друге ослободити разних врста пароксијализма (територијални, временски), али је њихов дијалог обично „разговор глувих“. Социологе обучавају да уочавају опште правилности и они често превиђају изузетке, а историчаре уче да се посвећују конкретном на уштрб општих образаца.

У XVIII веку социологија још није утемељена као наука, а историчари се баве друштвом (Гибон, Мезер). Међутим, у XIX веку усвајање „документарног“ принципа учинило је историчаре скученијим, старомоднијим у избору предмета истраживања од претходника из XVIII века. Са Ранкеом и његовим ученицима политичка историја је повратила доминантну позицију. На другој страни теоретичари су прошлост узимали озбиљно, али су показивали мало респекта за историчаре. Водећи социолози краја XIX века (Парето, Диркем, Вебер) били су добро „потковани“ из историје. Вебер се на историју ослањао да би црпео грађу, а на историчаре да би нашао концепт. Себе је једва сматрао социологом, већ компаративним историчарем.

После смрти Диркема (1917) и Вебера (1920) социолози су окренули леђа про-

шлости. Антрополози се од Малиновског окрећу раду на терену, а социолози се драматично померају ка садашњости. Неоранкеовски историчари и функционалистички антрополози јесу били строжи у методама од претходника, али су исто тако били и скученији. Они су из посматрања искључивали све оно чиме нису могли да рукују на начин спојив са новим професионалним стандардима. Почетком XX века почиње успон друштвене историје (К. Лампрехт, М. Блок, Л. Февр). Тренд се наставља до данас: све више социолога својим студијама даје историјску димензију, а историчари масовно проучавају друштвену историју.

П. Берк у другом поглављу (30-50) разматра заједничке моделе и методе које примењују историчари и друштвени теоретичари. Тако је поређење увек имало централно место у друштвеној теорији, док су историчари били склони да га одбацују. Диркем и Вебер су показали да је поређење нужно и за историју, а први је то прихватио Марк Блок. Компаративни метод се показао плодотворним у привредној историји. Овај модел има и својих опасности (еволуирање друштва, етноцентризам). Социолози су створили два контрастна модела друштва: консезуалног (Диркем) и конфликтног (Маркс). Има историчара који раде са једним моделом заборављајући на други. Историчари, свесно или несвесно, употребљавају моделе (капитализам, феудализам, град, класа, револуција). Квантитативни методи имају дугу историју употребе код историчара, социолога, психолога. Без квантитативног метода извесне врсте историје не би биле могуће, као проучавање кре-

тања цена и становништва. Метод има својих ограничења (на пример, грешке у попису). Метода друштвеног микроскопа постаје значајна за историчаре са њиховим окретањем ка микроисторији и открићем рада социјалних антрополога. Извлачење општих закључака из локалних података је циљ микроисторије, што намеће проблем типичности (на пример, да ли је Монтају типично село?). Мора се јасно показати веза између малих заједница и макроисторијских трендова.

У средишњем делу књиге аутор разматра проблеме централних концепата (51-108). Концепти нису нужно универзални и за поједине периоде у историји видљиве су њихове мане. Друштвена улога је концепт који се дефинише помоћу образаца или норми понашања које се очекују од некога ко има одређени положај у друштвеној структури. За историчара је корисније рецимо да краљеве миљеник посматра као друштвену улогу, а не као зле људе. Концепти пола и рода, породице, заједнице, класа, допринели су бољем проучавању жене у историји, села и друштвених група. Са концептом класе тесно су повезани и статус, друштвена покретљивост, патронат и корупција, власт. Сви ови концепти помажу бољем схватању односа у друштву, као и односа унутар одређених група у једном друштву, њихових међусобних односа. Ту се намеће питање односа центра и периферије. Историчари Скандинавије су показали нарочит интерес за концепт „периферије“. Однос центра и периферије је и питање етноса, менталитета или идеологије. Није могуће разумети функционисање система без разумевања ставова и вредности оних који у њему учествују. Друштвену историју није могуће писати без историје свачијих идеја. Историја менталитета је у суштини диркемовски приступ идејама. Проучавање идеологије води проучавању средстава путем којих се идеје шире, другим речима проучавање комуникација. Медиј је део идеолошке поруке (усмени, писани, сликани). Историјске студије о гласинама су и даље ретке. Митови су по Малиновском приче са друштвеном функцијом. Важно је бити свес-

тан тога да усмене и писане приповести садрже елементе архетипа, стереотипа или мита.

У следећем поглављу (109-133), П. Берк разматра централне проблеме између историје и друштвене теорије. Кључни концепт друштвене теорије је функционализам, који је историчарима привлачан зато што представља противтежу њиховој традиционалној склоности да исувише тога у прошлости објашњавају намерама појединаца. Функционализам ствара и проблеме: друштвена стабилност не мора да имплицира консензус, већ и разборитост или инерцију. Он занемарује друштвену промену, друштвени сукоб и индивидуалне мотиве, али се ови проблеми у примени могу превазићи. Функционална анализа се не бави људима, већ „структурама“. Покушаји да се структурална анализа комбинује са историјском анализом намећу дискусију о односу између индивидуалних актера и друштвених система.

Историчари, социолози и антрополози су остали на дистанци од психологије. Међутим, психолошка историја може историчара да ослободи „здраворазумских“, прећутних претпоставки о људској природи и да допринесе процесу критике извора (аутобиографије, дневници). Психолози, такође, могу дати допринос расправи о односу између поједнаца и друштва (психологија вођа и следбеника).

У последњем поглављу (134-168) аутор посматра однос друштвене теорије према друштвеној промени. Постоје два главна модела друштвене промене: еволуциони (Спенсер) и конфликтни (Маркс). Спенсеров метод наглашава друштвену еволуцију, промену која је постепена и кумулативна. То је модел промене који су употребљавали и Диркем и Вебер. То је модел модернизације у којем се процес промене сагледава, у суштини, као развој изнутра, а спољни свет даје само подстицај за „прилагођавање“. Историчари овај метод не би смели олако да одбаце: знатан део привредне историје се мора тако посматрати. Спенсеров модел има мана: промена је праволинијска, нема места за регресију, мало је обавештена о механизму промене. Марксов модел о смењива-

њу друштва почива на привредним системима и садржи унутрашње сукобе који воде у кризу, револуцију и дисконтинуирану промену. Овде има места за промену у „погрешном“ правцу. Маркс се много више бави самим механизмом промене. Нагласак на револуцији је карактеристика овог модела који много мање задовољава као интерпретација преиндустријских друштава. У неким аспектима ова два модела се више допуњују него што противурече. П. Берк се залаже за синтезу оба модела, и то са пуно оправдања. Оба су изграђена да би се објаснила индустријализација и њене последице.

П. Берк на крају приказује шест монографија у којима је, по његовом мишљењу, трагано за новом теоријом. Посебно треба скренути, у том погледу, пажњу на дела Бродела, Ладирија и Вохтела. Бродел је (1949) показао да се ис-

торијске промене одвијају различитом брзином, па у складу са тим постоје и три врсте времена: 1. време геоисторије; 2. време држава и цивилизација; 3. време догађаја и појединаца. Н. Вохтел је скренуо пажњу на улогу демографије у друштвеној промени.

Можемо се сложити са ауторовим закључком да су многа питања на овом пољу отворена. Још увек је много више недоумица на питања без одговора него понуђених решења. Истина је да се у XX веку граби крупним корацима напред у проучавању друштва од стране историчара, социолога, антрополога, етнолога и психолога. Али, сарадња између ових области још увек је, често, „разговор глувих“. Упркос томе, сви морају бити свесни чињенице да без прожимања историје и теорије ми немамо изгледа за разумевање, било прошлости било садашњости.

Александра Фостиков

Сима Ћирковић, Десанка Ковачевић-Којић, Ружа Ћук СТАРО СРПСКО РУДАРСТВО

Вукова задужбина, Београд и Прометеј, Нови Сад, 2002

„Старо српско рударство”, књига аутора: С. Ћирковића, Д. Ковачевић-Којић и Руже Ћук, настала је као тежња да се изложи до сада познате чињенице о структури старог српског рударства, од његових почетака до опадања и замирања у другој половини XVII века. Подељена је на четрнаест поглавља, тематски одређених и обухвата територије српских средњовековних држава, Србије и Босне. У концизном предговору (5-10) изнети су главни правци истраживања, његове сразмере у односу на заступљеност извора који у далеко већем броју сведоче о развоју обојене металургије него гвожђа, осврт на развој овог питања у историографији, као и на форму презентације овог дела, које је због намене широком читалачком кругу лишено критичког апарата. Иза ре-

зимеа на енглеском језику (215-225), на крају књиге се налазе: библиографија извора и литературе (229-246), регистар личних и географских имена (247-259) дат по азбучном принципу и попис карата који садржи и публикације одакле су неке од њих преузете (261-262).

Прво поглавље представља уводно разматрање о распореду рудника за време антике из којих су отпремане огромне количине обојених метала који су слати у Рим за израду новца, а података има и за олово као и за гвожђе које је коришћено у локалним радионицама за израду оружја. Са словенском колонизацијом почетком VII века долази до померања становништва, а рударска производња привремено замире. Начин снабдевања Срба металима у периоду раног средњег века није